НА СУДІ

Молодий, коло 30-літній, професор гімназії Іван Латка їхав залізницею на свою нову посаду в С. Сидів сам у переділі 3-го класу і нудився. З нудьги заглядав до своїх двох валіз на полицях, чистив нігті, придивлявся собі в малім кишеневім дзеркалі, підкручував вуса догори, аж під очі, поправляв свою модну краватку, що мінилася до сонця, як шкіра ящірки, та оглядав свої жовті шеврові черевики і палицю. А коли се йому знудилося, виймав па-піросницю і курив.

Вакації вже кінчилися; лишилося ще тільки два дні, найдорожчі для учеників, бо останні. Тому ще на двірцях і в залізницях майже не було їх видко. Латка їхав наперед, щоби найти собі хату і розглянутися на новій посаді.

На станції в Д. всіли до його переділу два ученики в мундирах зі знаком "в" на шапці. По відзнаках на ков-нірах видко було, що низький і грубий ученик був з шостого класу гімназії, а худий і високий, з непідтятим заростом на лиці, як у молодих жидів, був із семого класу.

Шостак зараз вийняв свою папіросницю, подав сема-кові, а що не мав сірників, попросив у незнайомого подорожнього вогню.

— Панове вже з вакацій? — почав Латка розмову.

— Так,— відповів семак.

— Прикро вертатися?

— Ну вже ж, що немило.

— А куди, панове, їдете, коли вільно спитати?

— До С.

Латка зацікавився: се ж ученики тої самої гімназії, в котрій він мав служити. "Можна би дещо довідатися",— погадав собі.

— Які ж там відносини у вашій гімназії? Бо раз якось у часописі читав я, що в ній нема ладу. Учителя набили ученики по лиці.

— Ано, бо заслужив! — відповів коротко шостак.

— Ретроград, клерикал і донощик був,— пояснив ближче семак.— "Піпчив" дуже, одним словом — свиня.

— А директор який?

— Та що директор? Старий дурень — і вже! Найбільшу приємність має, як котрого може вигнати з гімназії. А боїться шкільної ради, як штубак. Всюди нюхтить соціал-демократів, радикалів, атеїстів, революціонерів, а сам дурень, аж крутиться.

— Повинен уже на пенсію піти,— заокруглив шостак характеристику директора.

Професор Латка не відзивався хвилину, але недовго всидів мовчки, бо цікавість перемагала.

— Професори добрі? — спитав він знову.

— Різні є,— відповів шостак.

— Тепер має прийти до нашої гімназії свиня, якої світ не бачив,— додав семак.

— Хто такий? — спитав дуже цікаво Латка.

— Професор якийсь до латини і греки, Латка називається.

Латка почервонів на лиці і добре придивився сема-кові:

— Чому ж свиня? Адже ви ще його не знаєте? — промовив оскільки міг спокійно.

— Не знаємо ще, але маємо докладні відомості з гімназії, де він був досі, від учеників.

Професор Латка придивився тепер ліпше грубому шостакові, добродушному і рум'яному з лиця, погадав собі, що від нього можна би дещо більше довідатися, подав йому і семакові своїх папіросів і розмовляв дальше:

— На професорів ученики всяке виговорюють, дуже часто без підстави, і тим тяжко кривдять їх.

— Ну, Латки певно не кривдять,— відповів твердо семак.— Адже се бельфер, знаний нам і з листів, і з часописів студентських! Зарозуміла бестія і на свою красу, хоч поганий, як щур, і на свої відомості, хоч дурень, і на свої краватки,— одним словом, педагог найновішої дати, кандидат на директора й інспектора, кар'єрист першого сорту, а все коштом учеників.

У Латки в душі похололо. Він майже з перестрахом глянув на молодих товаришів подорожі, потім розсердився, далі погадав, що по таких словах годі йому признаватися, хто він, і, щоби вибавити себе з клопоту, відвернув лице до вікна вагона та здув попіл з папіроси за вікно.

Мабуть, сей уданий спокій Латки осмілив шостака до дальшої розмови.

— Ми все знаємо! — казав він.— От тільки вчора дістав я лист від його ученика. Латка був господарем шостого класу.

— Так! — мало що не потвердив професор, але похопився і сказав лише: — Ну? Що ж він там пише? То цікаво послухати, як ученики характеризують професора.

— Справді, цікаво,— згодився з ним шостак, витяг з кишені лист і почав читати:

— "Там прийде до вас наша Латка. Добре, що його звідси забрали, тільки шкода, що не нагнали на сто чортів, а дали до вас. Свиня на всі боки — і то навіть не з йоркширів, тільки наша, проста, галицька, з довгим рилом і з грубою щетиною. Поза аористами і кон'юнктивами не бачить божого світа, хоч сам на своїх класиках пише собі всі пояснення і переклади. Від учеників жадає всього напам'ять, а сам нічого не знає. Двійок дає без кінця і так заслуговується перед шкільною радою. Ми били йому вікна так довго, поки його не забрали від нас. Робіть і ви так, коли не зміниться.

Найбільше мстився на нас взимі. Розігнався був сватати доньку начальника суду, щодня вбирав тоді іншу краватку, парфумувався, прилизував чуприну, нігті в класі чистив і пилував — і дістав здоровенного гарбуза, бо довгів має щось з десять тисяч!"

"Неправда!" — щось скрикнуло в душі професора, але наверх видобулося лише якесь глухе "гм".

— "Тоді,— читав далі ученик,— мстився на нас без пам'яті до самого великодня, коли ми йому гарненько вибили всі шиби. Я сам як пустив

здалека з катапульки камінець, то вибив таку круглу дірочку в шибі, як викроєну. Я ходив потім дивитися".

Професор мав велику охоту побачити письмо автора листа, але шостак сидів задалеко від нього. Присунутися ближче, щоби побачити, було годі, бо можна було зрадити себе, а може, ученик сховав би лист. Врешті, сей суд так приголомшив його, що він сам не знав, що робити.

Тим часом ученик читав дальше — очевидно, приємно було йому похвалитися, як заздалегідь позбирав відомості про нового учителя.

— "У п'ятому класі найшли на нього досить добрий спосіб, котрого можете і ви спробувати. Все казали йому, що наймиліша година — се його, що він дуже добре вчить і що понад греку і латину нема нічого кращого на світі. Там він якось не так лютував, а в нас страх! Я дістав поправку..."

Професор почав нагадувати собі, кому він у шостому класі дав поправку. Дав злу ноту з греки вісьмом ученикам, отже, котрийсь з них є автором листа. Певно, Плотичка — худоба, лінюх, заводіяка,— о! Ніхто інший, тільки він!

Але тут ученик замовк, і професорові мимоволі вирвалося:

— Вже все?

— Де ж там! — відповів ученик.— Але далі вже годі читати.

"Що там ще може бути?" — думав педагог, до краю розцікавлений і подразнений листом, і ухитрився сказати:

— Ну, вибачайте, що я допитуюся, що далі є в листі; се вже й так з вашого боку доказ великого довір'я до мене, незнайомого, що стільки прочитали мені.

Сими словами вхопив за серце шостака, і він відповів:

— Нічого там уже незвичайного нема. Товариш пише, що ученики набили його за якусь там дівчину.

— Се неправда! — скрикнув нараз Латка, вставши з лавки як опарений.

Оба ученики зчудувалися і схопилися також на ноги.

— А ви звідки знаєте? — спитав семак таким голосом, як би хотів сказати: "Як ти смієш нам перечити, не знаючи справи?!"

— Я сам є професор Латка! Дам я вам, драби і гуль-тяї! — відповів грімко Латка і вхопив за палицю.

В одній хвилині ученики щезли з переділу і побігли аж до четвертого вагона.

Професор Латка почав ходити по своїм тіснім переділі, як лев по клітці, і все повторяв:

— Драби! Гультяї! Дикуни! Гайдамаки!

Потім сів і тяжко засмутився. В листі було багато правди, і се його зажурило.

I913